

Nu gläntar Nordiska museet på locket till sitt smyckeskrin och visar 1000 smycken från 1500-talet och fram till i dag ur museets egna samlingar. Ond bråd död, historia, mode, status, personliga öden, magi och symbolik – detta och mycket mer ryms i utställningen som öppnar den 14/9. Allt från kungliga garnityr till folkliga dräktsmycken och enkla bijouterier i olika material visas i en gnistrande utställning på museets kröningsläktare.

Ett rikt och varierat urval av smycken

Smycken är en bred utställning både socialt och tidsmässigt och den baseras helt på museets eget material. Det gäller även bildmaterialet som kommer från museets arkiv och föremålssamling. Det är första gången i museets historia som så många smycken ur samlingarna visas på en gång. Bredden och det rika och varierade urvalet är en direkt följd av museets stora vård- och flyttprojekt av samlingarna då även smycken gått igenom. Det som visas speglar samlingen och tyngdpunkten ligger på 17- och 1800-tal. I utställningen finns det mesta, från det enkla till det mest exklusiva, från 1500-talet och fram till i dag. Allt från kungliga garnityr till folkliga dräktsmycken och enkla bijouterier visas.

Smycken speglar vår historia

Smycken speglar på olika sätt vår historia, de människor som bar dem och den tid de levde i, vilket glimtar fram i utställningen. I utställningen finns smycken från olika tider och historiska skeenden, med olika stil- och modeideal, till lyst och status men också med viktig praktisk funktion. De är skickligt tillverkade för hand eller i massproduktion och av olika material som varit populära och möjliga i olika tider.

Guldskorn

Bland utställningens guldskorn finns några av de allra mest spännande föremålen i museets smyckesamling, bland annat Banérsmycket från 1581, Gustav III:s revolutionsringar och en ring med det hittills enda kända porträttet av Årstafrun. I datorer kan besökaren läsa mer, titta närmare på och snurra på "guldskornen" så att alla vinklar och vrår syns. Även det lilla guldskelettet i den spännande Stureringen syns.

DigitaltMuseum

Fler smycken finns i en databas för den som blivit inspirerad i utställningen och vill veta mer. Cirka 10.000 smycken i museets samlingar finns att titta på i datorer både i utställningen och på DigitaltMuseum (www.digitaltmuseum.se).

Utställningen Smycken öppnar den 14/9-12 och pågår tillsvidare.

Information

Innehållsansvarig: Helena Lindroth, tfn 08-519 546 60
helena.lindroth@nordiskamuseet.se

Projektledare för utställningen: Lena Landerberg, tfn 08-519 545 70,
lana.landerberg@nordiskamuseet.se

Utställningens formgivare är Fritz Halvorsen.

Presskontakter

Petra Leinmark, tfn 08-519 546 03,
 mobil 0708-83 89 98,
 e-post petra.leinmark@nordiskamuseet.se

Lisa Ringsby, tfn 08-519 546 74,
 mobil 0733-48 04 20,
 e-post lisa.ringsby@nordiskamuseet.se

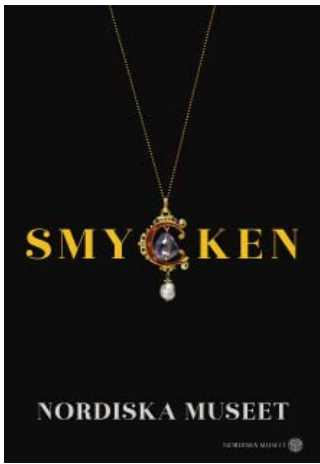

Foto Mats Landin ©Nordiska museet

Högupplösta bilder och bildtexter finns på Pressens sida: www.nordiskamuseet.se/press

Presskontakter

Petra Leinmark,
tfn 08-519 546 03,
mobil 0708-83 89 98,
e-post petra.leinmark@nordiskamuseet.se

Lisa Ringsby
tfn 08-519 546 74,
mobil 0733-48 04 20,
e-post lisa.ringsby@nordiskamuseet.se

Kortfattat om utställningen – från att smycka till att hålla fast

Utställningens 1000 smycken är indelade i olika avsnitt. I vissa fall visas de för att det finns information om vem som burit dem, i andra för att de representerar en tid, ett historiskt skeende, ett mode, en funktion eller ett material.

Det största avsnittet med flest smycken handlar om *Mode, status och identitet*. I det visas mängder av halsband, armband, hängsmycken, broscher, örhängen, ringar och garnityr. I avsnittet *Glädje och sorg* visas ringar som trohetsymboler, sorg- och minnessmycken och brudkronor. I *Smycken och hår* finns smycken av, med och för hår och i *Magi och symbolik* visas smycken som haft magisk betydelse som ansetts ge bäraren lycka eller skyddat denne mot sjukdomar, olyckor och onda makter. I avsnittet *Hålla fast* visas söljor, halslås, manschettknappar, slipshållare, skospännen, kräs- och hattnålar och bälteskedjor m.m. – alla med praktisk funktion för att hålla ihop dräkten eller frisyren. I avsnittet *Guld Korn* visas de kanske mest spännande föremålen i museets smyckesamling. Bland annat visas smycket som Gustav Banér lämnade som avskedsgåva strax innan han halshöggs i Linköpings blodbad år 1600, de ringar som Gustav III delade ut som PR-material efter statskuppen 1772 och ringen med det första kända porträttet av den berömda Årstafrun. I utställningen finns också en stilhistorisk tidslinje.

Utställningstexter

Texterna och rubrikerna speglar uppdelningen i utställningsmontrarna.

Mode, status och identitet

Smycken följer mode och trender som dekoration – men bär också en historia om de som använt dem. Smycken visar ekonomisk status och att man är en del av ett visst socialt sammanhang. De används av många olika anledningar. Så är det i dag, och så var det förr.

Pärlor

Skimrande pärlor var populära i smyckemodet på 1600-talet, liksom diamanter. Till att börja med främst i samhällets högsta skikt. Pärlor passade moderiktigt blottade axlar och armar, men har också använts på dräkten och i frisyren. Billigare konstgjorda pärlor av blåst glas, belagda med krossade fiskfjäll, tillverkades tidigt i bland annat England. Precis som nu försökte man även förr efterlikna dyrbara smycken i enklare material.

Få pärlhalsband visas i utställningen, eftersom äldre pärlor är mycket känsliga.

Smyckemode för fler

Kvinnan på fotot från 1800-talets mitt bär två likadana armband, ett på varje arm. Symmetri och jämvikt eftersträvades i klädedräkten liksom inom arkitektur, inredning och annan konst. Att bära ett eller flera armband på endast ena armen blev modernt först vid mitten av 1800-talet.

Det franska pärlhalsbandet och de två armbanden såldes monterade på kartong. De är exempel på bijouterier – modesmycken tillverkade i billigt material och i många exemplar. Under 1800-talets samhällsförändringar blev smycken tillgängliga för allt fler.

Foto Mats Landin ©Nordiska museet

Kedjor

Kedjor med eller utan hängen har använts av både män och kvinnor och burits på alla tänkbara sätt. Runt halsen eller diagonalt kring hals och under en arm, som på bilden i utställningen. De kunde också vara fästade direkt på kläderna, kring hatten eller i frisyren. En del har låsanordningar på flera ställen, för varierande längd.

Kedjan i montern är från slutet av 1500-talet och har tillhört riksrådet Gustaf Banér eller hans hustru Christina Sture. På låset finns släkterna Banérs och Stures vapen, samt makarnas initialer – GB och CS. Gustaf Banér avrättades vid Linköpings blodbad år 1600.

Få äldre kedjor i ädla material är bevarade, eftersom dyrbara smycken omformades till nya, i nya modeuttryck.

Skånskt striglakors

Praktfulla smycken och kläder användes vid högtid och bröllop, och visade den skånska bondkvinnans status. Silvret var en viktig kapitalplacering. Kvinnan på bilden i utställningen bär bland annat ett striglakors. Strigla betyder stråla, peka åt olika håll.

I Skåne blomstrande handeln med nordtyska städer under 1500- och 1600-talen. Både borgare och bönder hade råd att skaffa smycken, tillverkade av tyska och svenska guldsmeder. Korsen användes oftast av bondkvinnorna. Med tiden blev de större, med allt fler hängen och annan dekor.

Bondekulturens smycken blir mode

Den borgerliga kvinnan på fotografiet från 1870-talet bär en brosch med så kallade lövhängen. De liknar folkliga säljor som höll ihop folkdräktens halssprund eller halskläde. Bondebefolkningen slutade på de flesta håll att använda folkdräkt under 1800-talet och mängder av dräktsmycken såldes till guldsmeder, även utomlands. Silvret blev till nya smycken, eller smyckena såldes som de var – till Stockholms borgare och kulturelit. De blev "mode" i nya sammanhang. Den folkliga kulturen inspirerade till romantiserande tolkningar.

Silverhalsbandet i montern i nationalromantisk stil har ett hänge som kan hakas av och användas som brosch. Armbandets är tillverkat av så kallade maljor, tidigare avsedda för snörning av ett liv.

Moderna former, funktionalism

På 1930-talet slog funktionalismen igenom i arkitektur och formgivning. Smyckekonsten påverkades starkt av det kubistiska måleriet med linjära och geometriska former. Inom smyckeframställningen arbetade man både med ädla material och enklare ersättningsmaterial.

Smycken som det här halsbandet och broschen annonserades som "funkissmycken" före julen 1930. De är köpta på varuhuset NK i Stockholm. Kvinnan som ägde smyckena använde dem ofta till en blå vardagsklänning.

Uttrycksfullt gatumode 1983

Smycken är starka identitetsbärare i kombination med kläder, skor, frisyra och kroppshållning. Inom ungdomskulturen är uttrycken ofta utmanande och uppseendeväckande. Den 19-åriga punkaren på fotografiet från 1983 bär, som han själv

För information och pressbilder, se pressens sida på www.nordiskamuseet.se

Foto Mats Landin ©Nordiska museet

Högupplösta bilder och bildtexter finns på Pressens sida: www.nordiskamuseet.se/press

Presskontakter

Petra Leinmark,
tfn 08-519 546 03,
mobil 0708-83 89 98,
e-post petra.leinmark@nordiskamuseet.se

Lisa Ringsby
tfn 08-519 546 74,
mobil 0733-48 04 20,
e-post lisa.ringsby@nordiskamuseet.se

berättat, ”kläder mot kommersialisering”.

Den brittiska punkrörelsen var på topp under slutet av 1970-talet, och spreds vidare till andra länder i Västeuropa. Med stor entusiasm och enkla medel startade ungdomar egna band och tidningar. Punkens provocerande antimode inspirerade i sin tur modeskaparna.

Svart och grovt på 1800-talet

Under fyrtio år, mellan 1861 och fram till sin död 1901, bar Englands drottning Victoria sorgdräkt, och hon blev stilbildande inom såväl dräkt- som accessoarmodet. Svarta smycken blev högsta mode. De tillverkades i nya, lätta material som ebonit, guttaperka och fossilerat stenkol, även kallat jet eller gagat. Allt fler hade möjlighet att skaffa dem. Robusta halsband i enkla men kraftiga former kombinerades ofta med ett flertal andra halskedjor och hängen. Därtill en eller två broscher ovanför varandra, och olika armband. Mycket av allt – några årtionden under 1800-talets andra hälft.

Kombinationsmycke, brosch/hänge

Smycket i montern, av fossilerat stenkol och silver, kunde användas både som brosch och hänge. Många smycken är tillverkade för en varierad användning – halsband som kunde kopplas till olika längd och form, löstagbara delar på 1700-tals-örhängen som också kunde fästas på kläderna eller i håret. Ibland kunde en del av ett halsband användas som brosch. Broschen är ett smycke som sedan länge haft en viktig funktion att hålla ihop klädesplagg som sjal eller särk. Den utformades naturligtvis dekorativt, och i övre samhällsskikt har den sedan 1600-talet också använts som ett rent modesmycke.

Stämplrar

Guld- och silvervaror stämplas som garanti för äkta vara. Den statliga svenska stämpeln, ”kattfoten”, har en form av tre kronor. Andra bokstäver, siffror och symboler anger tillverkningsår, -ort och tillverkare. Tecknen kan avläsas med hjälp av stämpelböcker. Det har funnits olika regler för stämpling sedan medeltiden. 1758 kom de som gäller i dag. Både borgerliga och folkliga smycken stämplades, men långt ifrån alla. Stämpling blev vanligare med tiden.

Ny form, nya material

Under 1960-talet arbetade många guld- och silversmeder med nya formspråk, även i andra, ofta billigare material än ädla metaller. Ringen i montern är tillverkad i akrylplast 1968. Smyckena från den här tiden präglas ofta av lekfullhet i nya former och färger. Ungdomar började ta plats i samhället, liksom unga designers. De engelska blev tongivande inom ungdomsmodet. Pop- och rockstjärnor och politiskt radikala värderingar påverkade också ungdomarnas stil. Och gatmode blev trendsättande.

Garnityr i plast

Smycken som hör i hop kallas garnityr. Ibland i två delar, ofta i många fler. Eleganta etuier med fack för varje del kan höra till. Det gröna garnityret imontern är från 1930-talets andra hälft,

Intendent Helena Lindroth är innehållsansvarig för utställningen.
Foto Mats Landin ©Nordiska museet

Information

Innehållsansvarig: Helena Lindroth, tfn 08-519 546 60
helena.lindroth@nordiskamuseet.se

Projektledare för utställningen: Lena Landerberg, tfn 08-519 545 70,
lena.landerberg@nordiskamuseet.se

För information och pressbilder, se pressens sida på www.nordiskamuseet.se

tillverkat i bakelit. De nya plastmaterialen kunde färgas i ljusa färger, vilket var nytt och lockande för användning till bland annat smycken. I annonsen i montern, från postorderföretaget Åhlén & Holm, syns liknande smycken.

Smycken som imiterade exklusiva material som elfenben, sköldpadd och olika ädelstenar massproducerades under slutet av 1800-talet, i syntetiskt framställda material. Den första plasten, den halvsyntetiska celluloiden, kom kring 1870. Den första helsyntetiska plasten, bakeliten, uppfanns i början av 1900-talet.

Design: YSL

Örhängena hör till klänningen med kort jacka som syns på fotografiet i montern. Kläderna och smyckena är designade av Yves Saint Laurent, en av vår tids främsta franska modeskapare. Fotot är från catwalken i Paris. 1988 köptes plaggen med tillhörande accessoarer av Nordiska museet. Örhängena är clips med guldfärgade pärlor. Inspirationen till fågelformen kommer från konst av Georges Braque.

På 1980-talet ökade lyxfaktorn. Priset på konst, antikviteter, aktier och fastigheter nådde oanade nivåer. Modet och smyckekonsten följde efter. Formen – både på aftonkläder och smycken – blev storslagen.

Hängsmycken

Hängsmycken präglas sedan lång tid av stor variation. Just detta i montern är enligt uppgift en gåva från Gustav III. Exklusiva hängsmycken kunde förmedla tidstypiska nyheter eller uppfinningar i miniatyrformat. Andra är symboler för olika yrken och sammanslutningar. På miniatyrer från 1700- och 1800-talen avbildas ofta samtida personer eller silhuetter ur antikens historia. 1800-talets rika flora av hängsmycken framställdes både för hand och maskinellt.

Ibland har hängsmyckena också haft en praktisk funktion. Det finns kompasser från 1600-talet, hängen med fungerande fällkniv och vackert utformade så kallade svampdosor. Svampen dränktes in med uppfriskande doft, till hjälp mot ”slag och swindel”.

I glädje och sorg

Smycken bär på löften och minnen i samband med livets olika händelser. De symboliserar. Många smycken är knutna till trolovning och bröllop, en del till sorg.

Rubriker i avsnittet: Brudkronor, Till bröllop, Ring som trohetssymbol, Sorgsmycken och Till minne.

Ringar som trohetssymbol

Paret på bilden i montern bär sina vigselringar på högra handens pekfinger – vänster ringfinger har inte alltid varit en självklarhet. Släta ringar började användas mer allmänt av borgerskapet först för 200 år sedan, inom bondesamhället skulle det dröja ytterligare ett halvt sekel.

Ringar har sedan långt tillbaka symboliserat ett löfte. Trolovnings- och vigselringar hade länge rikt varierade former och dekoration – med ringar, löv eller skålformade hängen. De kunde vara spiralformade, avlånga eller ha höga infattningar,

Foto Mats Landin ©Nordiska museet

Högupplösta bilder och bildtexter finns på Pressens sida:
www.nordiskamuseet.se/press

Presskontakter

Petra Leinmark,
 tfn 08-519 546 03,
 mobil 0708-83 89 98,
 e-post petra.leinmark@nordiskamuseet.se

Lisa Ringsby
 tfn 08-519 546 74,
 mobil 0733-48 04 20,
 e-post lisa.ringsby@nordiskamuseet.se

vara av olika material och försedda med stenar eller färgat glas. Ringen bekräftade trolovning, senare förlovning, och vigsel. För den som inte hade råd att skaffa eget fanns i många kyrkor både ring och brudkrona att låna eller hyra.

Sorgsmycken

Krucifixet i montern hör till garnityret intill med flera armband, brosch och örhängen, ytterligare ett krucifix, hals- och klockkedjor, broscher, skospännen och skärpspänne. De har använts av en kvinna vars make dog år 1884. Kvinnan bar sorgdräkt fram till sin död 1938 – alltså under över femtio år! Hennes man var kapten.

Liknande sorgsmycken har varit vanliga i samhällets mellanskikt långt in på 1900-talet. Numera kommuniceras inte sorg lika starkt via kläder och smycken.

Brudkronor

Bruden på bilden i montern kommer från Uppland. Bröllopet var en stor händelse i kvinnans liv, en ogift kvinna hade låg status. Brudklädseln hade ofta rik dekoration och smyckning. Viktigast var kronan eller kransen på huvudet, symbol för renhet och kyskhet.

Ända sedan senmedeltiden har det varit vanligt att man lånade sin brudkrona från kyrkan. Kyrkans kronor var i användning under lång tid, och representerade ofta en äldre stil. Det förekom också att någon i socknen ägde en krona som lånades ut, mot betalning. Brudkronorna är, med få undantag, av förgyllt silver.

Samiskt silver

Den samiska kvinnan från Sorsele i Lappland bär en så kallad silverkrage. Den användes till bröllop och fest. Silverdekoren har ingen praktisk funktion, men visar däremot ägarens ekonomiska status.

Inom den samiska kulturen var silversmycken en viktig kapitalplacering, men de var också laddade med magi och symbolik. Samernas omfattande handel med Norge omsattes i silverföremål. I handelsstaden Bergen fanns gott om dräktsilver tillverkat i Nordtyskland. Handelsförbundet Hansan hade från 1300–1600-talet stort inflytande på handel och konsthantverk i Norden. Samerna använde silvret vid bröllop eller till att handla med. Det vägdes och ibland märktes föremålen med sin vikt – silvret fungerade som värdemätare.

Till minne

Under 1800-talets senare del var det vanligt att broscher och medaljonger innehöll små fotografier. Kvinnan på bilden bär ett foto av maken på sin brosch. Se dem i montern.

Många smycken var till minne av en vän, anhörig eller släkting som dött. Hårsmycken var vanliga, men de har också använts till minne av någon som rest bort en längre tid – en liten fläta av personens hår inlagd i ett hängsmycke eller i en ring. Det var också vanligt med smycken som minne av en känd person som avlidit, dekorerade med initialer eller ansiktet i profil.

Under 1800-talet slut massproducerades minnessmycken med

Foto Mats Landin ©Nordiska museet

olika motiv och en slät yta för ingravering av initialer och monogram. Minnessmycken producerades också som souvenirer och för att markera jubileer och andra händelser.

Smycken och hår

Smycken av hår var vanliga förr, särskilt kring mitten av 1800-talet. Ofta som minnen av en nära person, eller någon som dött. Smycken för håret har dekorerat och hållit håret på plats – som prydnadskammar av olika slag, diadem och hårnålar.

I utställningen: av hår, med hår och för hår.

Klockkedjor av hår

Ett vanligt smycke bland städernas borgare på 1800-talet var klockkedjan. Den kunde vara en gåva till mannen, tillverkad av hustruns hår. Långa hårstrån klipptes av i nacken, så osynligt som möjligt. De så kallade hårkullorna från Vämhus i Dalarna var skickliga smycketillverkare och reste till städer både i Sverige och utomlands för att tillverka och sälja smycken av hår.

Håret flätades eller vävdes. Smyckena fick exklusiva guldlås, eller enklare i förgylld metall, gjorda av guldsmeder. Skickliga europeiska tillverkare visade exklusiva hårsmycken på de stora världsutställningarna, och annonserade i modemagasinen vid 1800-talets mitt.

Magi och symbolik

Smycken har ofta haft magisk betydelse. De har burits som amuletter, inte alltid synliga, för att ge bäraren lycka, eller för att skydda mot sjukdomar, olyckor och ”onda makter”. Smyckets form, stenarna och metallerna har ansetts ha olika egenskaper.

Skyddande smycken

Smyckenas material, form och färg var förr viktiga för skydd och kraft. Barnets halsband av korall och vargtanden på visselpipan ansågs till exempel ge skydd mot otur och olika sjukdomar. Stenar ansågs lyckobringande, exempelvis bärnsten. Bärnstenssmycken har varit en vanlig faddergåva till nyfödda, också som skydd mot oknytt eller troll. Bergkristall ansågs helande. Hjärtformade smycken var ofta fästmansgåvor. Så kallade ellakors användes i det sydsvenska bondesamhället som skydd, för den som var sjuk. Ellakorsen tillverkades av silver som skulle tiggas från nio olika ställen och bars närmast kroppen, i ett band om halsen.

Hålla fast

Många smycken har haft en praktisk funktion, att hålla ihop dräkten eller frisyren. Samtidigt har de förstas varit en prydnad som visat bärarens status och identitet.

I utställningen:

Spännen, söljor och halslås, manchettknappar och slipshållare, sko- och knäspännen, knappar, kråsnålar, hattnålar, maljor, sjal- och halsduks-hållare, bälten, châtelines och bälteskedjor.

För information och pressbilder, se pressens sida på www.nordiskamuseet.se

Guld-korn- nr 2

Guld-korn- nr 4

Guld-korn- nr 4

Presskontakter

Petra Leinmark,
tfn 08-519 546 03,
mobil 0708-83 89 98,
e-post petra.leinmark
@nordiskamuseet.se

Lisa Ringsby
tfn 08-519 546 74,
mobil 0733-48 04 20,
e-post lisa.ringsby
@nordiskamuseet.se

Kråsnålar

Den diskreta men ändå synliga kråsnålen var liksom klockkedjan ett viktigt smycke för 1800-talets man. Kråsnålen fästes lodrätt och höll fast den löst knutna halsduken, kravatten, och senare under 1800-talet även slipsen.

På kråsnålen i montern, av pressat guld, finns en sötvattenspärla från Medelpad. Ägaren hade själv fiskat den åtråvärda och sällsynta pärlan när han var pojke. Han lät infatta den i kråsnålen 1840, hos en guldsmed i Sundsvall.

Maljor

Bondkvinnans livstykke eller klänningsliv snördes framtill med en kedja eller ett band genom maljor, eller så hölls det samman av spännen och hakar. Maljorna och söljorna var vackert dekorerade. På sina håll miste de så småningom sin praktiska funktion och blev ren dekor. Guldsmederna ombads ofta kopiera äldre smycken, och därför bevarades den lokala stilen under lång tid.

Maljor förekom i mängd i Sydsverige, i Lappland och till viss del i Södermanland – i Vingåker. Motiven på maljorna har ofta hämtats ur bibelns evangelieberättelser. Änglar, blommor, drakar och lejon och krönta Mariamonogram är andra motiv. Maljorna är oftast ringformade, men det förekommer också maljor i form av stiliserade fiskar.

Guld-korn – se separat information i A3

Här visas några av de allra mest spännande föremålen ur Nordiska museets smyckesamling. Titta närmare på Gustav III:s revolutionsringar, smycket som Gustav Banér lämnade som avskedsgåva strax innan han avrättades i Linköpings blodbad, eller ringen med det första kända porträttet av den berömda Årstafrun ... Läs och se mer i datorerna.

Se även QR-koder på sista sidan i pressmaterialet.

Fördjupningstexter

1 Smycken för en drottning! Garnityret här har tillhört Sveriges och Norges drottning Sofia (1836–1913). Det är utfört i guld och malakit och var högsta mode då det användes av drottningen.

2 Det är den 20 mars år 1600. Riksrådet Gustav Banér ska inom några timmar avrättas i det som senare ska bli känt som Linköpings blodbad. Han samlar sin familj för att lämna över några avskedsgåvor. Dottern Margareta får ta emot ett hängsmycke. Du kan se det här intill.

3 Vad gör man om man har kungen på besök och plötsligt får veta att huset är omringat av fientliga soldater? Prosten Karsten Rönnow från Åhus hade svaret: enligt legenden gömde han kung Karl XI i en skorsten! Som lön för mödan sägs det att den kvicktänkte prostens fick den halskedja som visas här.

4 Att få sitt porträtt målat var en speciell händelse under det sena 1700-talet. Årstafrun, Märta Helena Reenstierna, hade både ny frisyr och en stor dos tålmod när hon poserade i sammanlagt femton timmar för detta porträtt år 1796. Ringen var en namnsdagspresent till maken. Och bilden är det hittills enda kända porträttet av Årstafrun.

Guldorn - nr 5

Guldorn - 4, 6, 7, 8, 9,

Guldorn - nr 6

Guldorn - nr 6

Guldorn - nr 1

Guldorn - nr 7

5 Vad hade du sagt om du fick den här kråsnålen i present? Blivit glad eller mest förskräckt? Vad nålens förra ägare, läkaren Anders Eliasson från Ystad, tyckte när han fick den som gåva vet vi inte. Däremot vet vi att nålen var en present från hans vän - författaren August Strindberg.

6 "Den gud förenat skall ingen åtskilja" står det i ringen som tillhört Sten Sture d.y. Ringen kan ha befast hans trolovning med Kristina Gyllenstierna år 1511. Vem av dem hade kunnat tro att den ene skulle avlida en kall februaridag på Mälarens is efter bara fyra år tillsammans? Och vem hade kunnat ana att den andra skulle stå framför Kristian tyrann mitt under Stockholms blodbad och bli erbjuden att välja metoden för sin egen avrättning?

7 Hängsmycket med kung Gustav II Adolf i en likkista har tillhört den skotskfödda greven Robert Douglas. Hans karriär började hos kungen, troligen som kammartjänare, och han slutade som fältmarskalk. När och i vilket sammanhang Douglas ska ha fått smycket i sin ägo är oklart. Kanske ville han minnas kungen som möjliggjorde hans mycket framgångsrika militära karriär?

8-9 En glittrande ring, eller varför inte en funktionell kritpipa? Båda är exempel på föremål som Gustav III delade ut som gåvor i PR-syfte efter att ha genomfört en statskupp den 19 augusti 1772. Genom att dela ut presenter till folk ur alla samhällsklasser ville kungen göra sig extra populär. Målet var att lättare kunna bevara den nya regeringsformen med folkets stöd i ryggen.

10 Året är 1713 och plötsligt har allt gått fel för den framgångsrike svenske fältmarskalken Magnus Stenbock. Hela hans armé, inklusive han själv, befinner sig som krigsfångar i Danmark. Han väljer att spendera stora delar av den fyraåriga fängelsetiden vid sin svarvstol. Det han tillverkar sägs vara den här halskedjan i elfenben (se monten).

Tidslinjen – se separat information i A3

Varje tidsepok och varje kultur formar sina smycken, alltid med koppling till den stil och det mode som gäller. Följ smyckenas stilutveckling från 1500-talet och framåt.

Se även QR-koder på sista sidan i pressmaterialet.

Renässansen – stränga förordningar (omkring 1400-1630)

De vanligaste smyckena bland de förmögna var praktfulla halskedjor av guld, hängsmycken, ringar och hattagraffer – ett slags prydnadsspännen. Stenar som ofta användes i 1500-talets smycken var diamanter, rubiner, smaragder och safirer. Pärlor och emaljarbeten förekom också.

Smyckena bars för att visa makt och rikedom, men också som skydd mot onda makter eller för att bringa lycka. Vem som helst kunde inte bära vilket smycke som helst – det fanns förordningar som skulle begränsa lyxkonsumtion och markera sociala gränser.

Smyckena tillverkades för hand av skickliga guldsmeder. Det

Tidslinje – nr 1

Tidslinje – nr 3

fanns också stränga regler kring vem som fick arbeta med guld, emalj och ädelstenar.

1 Ring (tidigt 1500-tal)

Fingerringens framstycke har en figurkomposition som ofta kallas "Sankta Anna själv tredje", och föreställer Sankta Anna (jungfru Marias mor), jungfru Maria och Kristus-barnet. Fingerringar var oerhört populära under renässansen. De bars på handens alla fingrar – utom långfingret som under den romerska kulturen ansågs orent, eftersom det oftast användes vid toalettbestyrt. Man bar även ringar på de yttre fingerlederna.

2 Ring (omkring 1600)

Turkos-stenen har fått sitt namn efter franskans pierre turquoise, "turkisk sten". Namnet är en missuppfattning eftersom stenen inte finns i Turkiet, men däremot i Iran. Handeln mellan Turkiet och Västeuropa under medeltiden gjorde att stenen associerades till Mindre Asien. Turkosens bröts i Sinai redan 4000 år före Kristus och har varit populär under olika tidsperioder.

Barocken – blommor och glitter (omkring 1630-1730)

Blommor och diamanter var nyckelord för smyckekonsten under 1600-talet. Smyckemodet förändrades med tryckta mönsterbilder som spreds från Paris och inspirerade guldsmeder i övriga Europa. Broschen blev modesmycket. Smycken av guld, emalj, pärlor och slipade ädelstenar som syddes fast direkt på klädesplagget blev mycket populära bland de förmögna. Nu hade man lärt sig fasettslipa ädelstenarna så att de glittrade ännu mer. Världshandeln ökade och fler smyckestonar kom i omlopp.

3 Armband (ca 1635)

Armband bars ända fram till 1800-talets mitt alltid i par. Dessa har lås med två vapensköldar för ätterna Stake och Oxehufvud. Enligt uppgift har armbanden tillhört Elisabeth Oxehufvud som gifte sig med Johan Stake 1635. Kanske ansågs stenarna och deras placering ha en magisk kraft? Varje sten sitter i en så kallad kistinfattning där metallen täcker sidorna.

4 Hänge Gustav II Adolf (efter 1632)

Hängsmycken var populära på 1600-talet. Ofta var de uppbyggda som detta - överst en ögla för kedjan, därefter ett ornamenterat mittstycke och nedtill en orientalisk pärla. Gustav II Adolfs bild förekommer på många hängen, minnesmedaljer och halsband tillverkade i Tyskland strax efter år 1632, då kungen stupat i slaget vid Lützen. På fransidan finns bokstäverna GARS (Gustavus Adolphus Rex Suecia) under kunglig krona.

5 Örhängen (1600-talets andra hälft)

Örhängen för hål i öronen (krokarna saknas). Den övre delen kan öppnas och är en liten gömma för överraskningar. Båda innehåller en liten ullsax av stål. Det sena 1500-talets hårmode med tillbakakammat hår gjorde att öronen syntes. Detta inspirerade guldsmederna att tillverka örhängen inte bara för kvinnor utan även för män, som oftast bar endast ett örhänge.

6 Ring (1600-tal)

Den här typen av ringar har varit på modet ända från 1600-talet och fram till och med hela 1900-talet. Ringen kan mycket väl vara tillverkad i Sverige. De röda stenarna, granater, kunde vara en symbol för kärlek, men också för tillgivenhet, kraftfullhet och behagfullhet. Granaten användes redan i det forntida Egypten och ända fram till första delen av 1900-talet. Idag har nya gruvor hittats med gröna granater vilket gjort att stenen åter blivit populär.

Rokokon – diamanter och pärlor (omkring 1730-1780)

Diamanter och pärlor blev rokokons kännetecken. Diamanterna infattades ofta i silver för att de skulle bli ännu mer bländande i den vita metallen. Smyckets baksida var ofta av guld. Hovets kvinnor använde kostbara så kallade "bröstsmycken". De började i uringningen och avslutades avsmalnande nedtill på klänningslivet. Så kallade "girandoler" – ett slags örhängen med tre kläppar – var moderna, liksom bandrosetter.

Presskontakter

Petra Leinmark,
tfn 08-519 546 03,
mobil 0708-83 89 98,
e-post petra.leinmark
@nordiskamuseet.se
Lisa Ringsby
tfn 08-519 546 74,
mobil 0733-48 04 20,
e-post lisa.ringsby
@nordiskamuseet.se

Tidslinje – nr 19

Tidslinje – nr 23

Tidslinje – nr 21

Foto Mats Landin ©Nordiska museet

Högupplösta bilder och bildtexter finns på Pressens sida:
www.nordiskamuseet.se/press

För information och pressbilder, se pressens sida på
www.nordiskamuseet.se

7 Ring (1700-talets mitt)

I gamla inventarieförteckningar från 1600- och 1700-talen står det ofta att ett smycke innehåller "svenska diamanter", det vill säga bergkristaller. Denna ring från 1700-talet har ett åttkantigt framstycke med nio infattade folierade bergkristaller. Det var mycket vanligt att vita stenar infattades i silver för att deras strålgång skulle förstärkas.

8 Örhängen (1700-talets mitt)

Örhängen och broscher med en rosettförmation överst, därunder bladverk och slutligen tre hängande kläppar, kallas "girandoler". Ordet kommer från franskan och betyder kandelaber, en stor ljusstake. Diamanter, fasett slipade bergkristaller eller glasstenar blev några av de mest omtyckta smyckestena under rokokotiden. För att bli ännu mer strålande infattades den fasett slipade stenen i en så kallad täckt fattning, med en liten bit silvergänsande folie under själva stenen.

9 Garnityr (1700-talets senare del)

Garnityr som det här, av glas och oäkta metall, var vanliga under rokokotiden särskilt i England och Frankrike. För att ge smyckena extra lyster har glasstenarna försetts med folie på baksidan. Halsbandet knöts i nacken med ett sidenband. Färg var ett viktigt inslag i 1700-talets smycken. Ibland användes ädelstenar i regnbågens alla färger. Här har tillverkaren använt fasett slipade glasstenar som färgats genom tillsatser av metallsalter i glasmassan.

10 Ägrett (1700-talets senare del)

Ägretten (från det franska ordet aigrette som betyder fjäderbuske eller plym) skulle smycka den kvinnliga håruppsättningen eller mannens hatt. Den förekom endast i de högsta sociala skikten och kunde vara besatt med diamanter, eller som här med enklare stenar. Ägretter var på modet under 1600- och 1700-talen. De kom åter i bruk omkring sekelskiftet 1900.

Klassicismen – antiken inspirerar (omkring 1780-1850)

Modet och smyckekonsten präglades av inspiration från Grekland och Rom, genom arkeologiska utgrävningar av antika städer. Till tunna bomullsklänningar med högt skuret liv användes smycken i enkla former. Stora ringformade örhängen var en nyhet, liksom halsband sammansatta av smala kedjor. Nu kom också ringar och medaljonger med motiv från den klassiska arkitekturen. Kaméer (ädelstenar med bild i upphöjd relief) och smycken av polerat stål blev efterfrågade.

11 Ring (1795)

Ringens silhuett föreställer teologie doktorn P. P. Ekelund och är målad i tusch på ett guldbleck, täckt av en välvad glasskiva. Även broscher, medaljonger och snusdosor dekorerades med silhuetter. Konstarten sägs ha introducerats 1759 av Etienne de Silhouette som var finansminister under den franske kungen Ludvig XV. Den blev särskilt omtyckt i Tyskland och England. Silhuetter användes också som sorgsmycken, framför allt i England.

12 Skärpspänne (omkring 1800)

Dräktspännets medaljonger är målade på elfenben i vitt mot blå fond. Konstnären ville efterlikna det så kallade biskvipsorlinet som den berömda engelska Wedgwoodfabriken tillverkade på 1700-talet. Spännet har ett ramverk av fasett slipade stålstift. Smycken av stål tillverkades redan under renässansen i både England, Frankrike och Tyskland. Det svenska stålet var berömt redan på 1700-talet och användes i den kontinentala smyckeindustrin.

13 Örhängen (1809)

Örhängena, själva kroken saknas, är dekorerade för att likna pilkoger (fodral för pilar). Stora runda papperstunna guldörhängen, kallade kreoler, blev orhört populära vid 1800-talets början. De första beläggen att män och kvinnor pryt sina öron daterar sig till 3000-talet före Kristus, men antagligen har man gjort det långt tidigare än så.

14 Garnityr (omkring 1820)

Garnityret här är märkt "Geiss a Berlin", geiss betyder guta på tyska. Det förekommer i stort sett två typer av stålsmycken. Den ena sorten består av små

Guldkorn – nr 15

Guldkorn – nr 17

Foto Mats Landin ©Nordiska museet

Högupplösta bilder och bildtexter finns på Pressens sida:
www.nordiskamuseet.se/press

Presskontakter

Petra Leinmark,
tfn 08-519 546 03,
mobil 0708-83 89 98,
e-post petra.leinmark@nordiskamuseet.se

Lisa Ringsby
tfn 08-519 546 74,
mobil 0733-48 04 20,
e-post lisa.ringsby@nordiskamuseet.se

metallstift som fasettslipas och monteras till smycken. Den andra sorten, som garntyret här, göts och kallas ofta "Berliner Eisen". Eisen är det tyska ordet för järn. Den kungliga preussiska järnmanufakturen var känd för sina precisionsgjutningar. Berliner Eisen sågs egentligen aldrig som ett billigt ersättningsmaterial för guld och silver, utan var eftertraktat och populärt vid den här tiden.

15 Lavakaméer (1800-talets mitt)

Kaméer, gravyrer i relief, av lava började tillverkas i Italien under mitten av 1800-talet. De var resesouvenirer, ofta skulpterade av lava från vulkanen Vesuvius. Lavakaméer användes gärna till sorgdräkt, då den första djupa sorgen var över. Kaméer har tillverkats ända sedan 2000 före Kristus. De flesta som snidades på 1800-talet var snäckskalkkaméer, men stenkaméer förekom också. Vanligaste motiven var kvinnohuvuden och klassicistiska motiv.

16 Brosch (1800-talets mitt)

På världsutställningarna i London 1851 och i Paris 1855 visade guldsmederna upp smycken som var dekorerade med blommor av guld och emalj, oftast blå eller grön. Vid den här tiden fick medelklassen förbättrad ekonomi, vilket ledde till att efterfrågan på smycken ökade. Perioden brukar kallas nyrokoko och nu började formgivarna, särskilt guldsmederna, arbeta med naturalistiska former där växter och djur var de stora inspirationskällorna.

Historicismen – fortsatt bakåtblickande (omkring 1850-1895)

1800-talet var en tid med stora ekonomiska, politiska och sociala förändringar. Smyckemodet präglades även fortsättningsvis av ett ökat historiskt medvetande och ornament från äldre tiders smycken återanvändes. Fabrikstillverkade modesmycken i billigare material, bijouterier, blev allt vanligare. Bilder av nya modevaror spreds i modetidskrifter och tidningar. Resandet ökade med de nya ångbåtarna och tågen – modet nådde ut snabbare, till allt fler.

I konstnärliga kretsar och i de högre samhällsskikten fanns en oro för att den folkliga kulturen höll på att försvinna. En nationalromantisk stil utvecklades i dräkt och smycken, utan koppling till den lokala användning och den funktion som exempelvis folkdräkten hade haft tidigare.

17 Medaljong (1885)

Medaljongen blev det stora 1800-talets favoritsmycke. Den hade ofta ett fällbart lock där det kunde gömmas en hårlock, ett miniatyrporträtt eller ett fotografi. Medaljongerna kunde vara av guld med infattade ädelstenar, i enklare sammanhang var de av silver eller förgylld metall. I medaljongen finns svartvita fotografier av en man och en kvinna, tagna under 1860-talets andra hälft. Kanske ägarens föräldrar? Medaljonger var annars vanliga fästmansgåvor.

Jugend – naturen inspirerar (omkring 1895-1915)

Jugendstilen, i Frankrike kallad art nouveau, hämtade sina förebilder i naturen med djur och växter som dekorativa ornament. Även kvinnokroppen gav inspiration. Den franska versionen av stilen var dominerande, men samtidigt förekom en mer geometrisk variant, särskilt i Österrike och England. Smyckena tillverkades både för hand och maskinellt. Alla tänkbara material förekom: tenn, horn, järn, trä, silver och guld.

Många av Europas länder industrialiserades under 1800-talet. Jugendstilen uppkom i strävan efter att hitta en ny stil för den nya tiden, helt fristående från de gamla.

18 Hänge (omkring 1900)

Hänget är tillverkat i Paris av Frankrikes främste guldsmed under jugendtiden – René Lalique (1860-1945). Det ingår i en serie om de fyra årstiderna och föreställer hösten. Efter utbildning i Paris och London började Lalique formge för de stora juvelhusen Cartier och Boucheron. 1886 öppnade han egen verkstad. Lalique ställde

ut på Världsutställningen i Paris år 1900 och fick enorma framgångar. 1910 köpte han ett glasbruk i Combes-la-Ville (fortfarande verksamt) och övergav juveltillverkningen.

19 Pärlhalsband (omkring 1900)

Denna typ av halsband kallas i England dog collar och i Frankrike collier de chien, vilket betyder "hundhalsband". De ska sitta tätt runt halsen. Halsbanden blev moderna på 1880-talet och många av dåtidens kungliga och högadliga damer bar dem fram till omkring 1910. Halsbandet består av 1650 orientaliska pärlor uppträdda i femton rader, avdelade av vertikala stavar av vitt guld, besatta med ceylonsafirer och många små diamanter.

20 Brosch (1910-tal)

Broschen av tenn har jugendstilens mjuka organiska former. Tenn blev åter populärt i början av 1900-talet. Det var ett "äkta" material liksom silver och guld. Inom den engelska Arts & Crafts-rörelsen formgavs många tennsmycken, vilket inspirerade silversmeder i hela Europa. Många silver- och guldsmeder undvek att arbeta med dyr, bara fasetslipade stenar under ungdomsperioden. De använde sig hellre av caboconslipade – slätt slipade och välvda – smycke-stenar där bärnsten var ett omycket material.

1900-talet – århundradet då allt är tillåtet

Smyckekonsten förändrades oerhört under 1900-talet. Personligt utformade smycken har alltid varit åtråvärda, men från 1960-talets början gick smyckekonsten nya vägar. Influenser från andra konstformer och användandet av ovanliga, ofta billiga material skapade ett mer individuellt smyckemode. Givetvis förekom ett traditionellt smyckemode parallellt med denna nya konstform.

21 Kedja, ring, örhängen (1938-43)

Strax före 1930 började Wiwen Nilsson (1897-1974) formge sina unika smycken – hängsmycken, armband, ringar och broscher i strama geometriska former. Vanligen arbetade han i silver och när han infattade stenar var det i första hand onyx och fasetslipade bergkristaller. Hängsmyckena blev mest uppmärksammade. "Ett smycke för den moderna kvinnan" skrev 1930-talets modeskribenter. Wiwen Nilssons smyckekonst visar prov på en stringent modernism av högsta kvalitet.

22 Amring (1974)

Armringen är tillverkad av Sigurd Persson 1974. Redan på 1960-talet hade flera silversmeder börjat experimentera med alternativa material. Plastsmycken blev några smyckekonstnärers svar på den lyxfientliga stämningen som rådde inom vissa konstnärskretsar. Ädelsmeden Sigurd Persson (1914-2005) var en av 1900-talets största formgivare. Han fann ofta sin inspiration i naturen men lät formen få stiliserade drag. Sigurd Persson har varit banbrytande på många områden inom sin formgivning.

23 Halsband (1982)

Halsbandet "Singoalla" av Kristian Nilsson var ett beställningsarbete år 1982. Få svenska smyckekonstnärer har berört och upprört betraktarna som Kristian Nilsson (1942-1989). Nilsson utbildade sig på Konstfack i Stockholm 1965-69, och fick sin gesällutbildning hos guldsmeden Bengt Edvall. Hans smycken skapade en scenförändring inom smyckekonsten i Sverige.

Utställningskatalog

Till utställningen hör en katalog. För recensionsexemplar, mejla christina.westergren@nordiskamuseet.se

Digitala produktioner i utställningen

Via QR-koderna här intill kan samma information laddas till en iPad.

Produktioner för iPad

I utställningen Smycken finns två digitala produktioner för iPad. De kompletterar de två montrarna *Guldorn* och *Tids-linjen*.

Guldornen i digitalt format ger besökaren möjlighet att komma nära smyckena som valts ut för sina spännande, tragiska och äventyrliga bakgrundshistorier. Smyckena går att rotera 360

Utställningskatalogen Smycken.

Bild ur utställningskatalogen.
Foto: Karl-Erik Granath, ©Nordiska museet.

För information och pressbilder, se pressens sida på www.nordiskamuseet.se

Goldkornen för iPad

Tidslinjen för iPad

Smycken – webbplatsen
smycken.nordiskamuseet.se

Presskontakter

Petra Leinmark,
tfn 08-519 546 03,
mobil 0708-83 89 98,
e-post petra.leinmark@nordiskamuseet.se

Lisa Ringsby
tfn 08-519 546 74,
mobil 0733-48 04 20,
e-post lisa.ringsby@nordiskamuseet.se

grader. Ett antal skarpa närbilder ger detaljer som annars är svåra att upptäcka vid första anblicken. Varje smycke ackompanjeras av historier, berättelser om bruten vänskap, starka farväl, revolution och kärlek.

iPadproduktionen *Tidslinjen* skildrar smycken ur ett kronologiskt perspektiv med exempel ur museets smyckessamling. Tidslinjen spänner över fem hundra år, från 1500 till idag.

I utställningen används nya iPads som ger en klar och skarp upplevelse av smyckena. Det är första gången Nordiska museet använder iPads i utställningarna.

Museets föremålsdatabas/Digitalt museum

Förutom produktionerna för surfplatta finns två datorer i utställningen där besökaren kan söka i Nordiska museets smyckesamling. Möjligheten att söka specifikt i en viss typ av samling är helt ny. Den gör att besökaren kan skaffa sig fördjupad information och se de smycken som inte visas i utställningen. Museets föremålsdatabas nås annars via www.digitaltmuseum.se där det går att söka bland såväl föremål som fotografier.

Webbplatsen Smycken

En webbplats kopplad till utställningen Smycken ger också onlinebesökarna möjlighet att ta del av såväl iPadproduktionerna som databasen med drygt 10 000 smycken.

Webbadresser

Webbplatsen Smycken

smycken.nordiskamuseet.se

Visningar i anslutning till utställningen finns på

www.nordiskamuseet.se/program

Om mode på Nordiska museet

www.nordiskamuseet.se/mode

Information

Innehållsansvarig

Helena Lindroth, tfn 08-519 546 60
helena.lindroth@nordiskamuseet.se

Projektleddare för utställningen

Lena Landerberg, tfn 08-519 545 70,
lena.landerberg@nordiskamuseet.se

Digital produktion

Kajsa Hartig, digital navigatör, avd. Nya medier,
tfn 08-519 54750, kajsa.hartig@nordiskamuseet.se

